

OBRADOVIC NENAD

Pénzügyi visszaélés a szerb despoták szatmári birtokain 1417-ben*

The case of a tax abuse on the estates of the Serbian despots in Szatmár county in 1417. The paper elucidates the history of a trial that arose from a tax collection in the towns of Szatmár and Németi (today Satu Mare, Romania) in Szatmár county. This towns belonged to Serbian ruler, Despot Stefan Lazarević. With the help of the well known documents published by Lajos Thallóczy and Antal Áldásy and some so far ignored sources, the paper explores the case of a tax abuse on the estates of the despots.

Keywords: Despot Stefan Lazarević, Szatmár, Németi, Nagybánya, Belgrade, familiar, Miklós son of Ábrahám, István of Remete, *magister tavarnicorum*, Miklós Zethas

Egy nép múltját nem szabad csupán önmagában vizsgálni. Az emberi múlt során nem igazán volt olyan társadalom, amely elzártan, autarchikusan élt. Ezért a múlt kutatójának egyik fontos feladata a nemzeti múltat a másokkal fenntartott kapcsolatok keretében tanulmányozni, vagyis a másokkal való érintkezések összefüggésrendszerében vizsgálni. Cikkünk egy apró adalékkal szolgál a késő középkori szerb–magyar viszony történetéhez. A modern történettudomány azon nézetéből indultunk ki, hogy minden kérdés, amivel kapcsolatban valamilyen forrásanyag fennmaradt és kötődik az emberhez, kutatási téma lehet. Minthogy pedig jelesül itt bűnözésről és visszaélésről van szó, írásunkkal éppenséggel a bűnözés történetéhez szolgáltatathatunk csekélyke adalékot.

Ismeretes, hogy a szerb állam 1389 után nehéz napokat élt át. Azt követően, hogy Angora (Ankara) mellett 1402-ben Timur Lenk vereséget mért I. Bajezid szultán (1389–1402) hadaira, és annak fiai egymással vetélkedve válságba taszították a birodalmat,¹ Lazarević István, megszerezve VII. János bizánci császártól (1390. április – szeptember) a despota címet,² kihasználta a kínálkozó lehetőséget, és szövetségre lépett Luxemburgi Zsigmond magyar királlyal.³ Miután a szerb despota 1408 decemberében a Sárkány Rend alapító tag-

* Jelen tanulmány egy korábban szerb nyelven megjelent munkám kisebb mértékben átdolgozott és bővített változata. Köszönöm Dr. Petrović István és Dr. Almási Tibor professzoroknak, hogy sokban hozzájárultak jelen sorok tartalmi és nyelvtani minőségéhez, szintén köszönöm Dr. Draskóczy István professzornak a tanácsait, amelyek számos hasznos észrevételt tartalmaznak és Dr. Lakatos Bálintnak a segítségét.

¹ Inaldžik 1974, 24–25, 26–33; Vaten 2002, 62–69.

² Veselinović 2006, 40.

³ Bővebben lásd ISN II 1982, 69–72; Kalić 2012, 97–98.

jaként a királyhoz hű főemberek között is jelentős helyet szerzett magának, a szerb–magyar viszonyt erősítendő, tekintélyes birtokadományokban részesült.⁴ Ugyan nem zárható ki, hogy Lazarević István már 1403–1404 fordulóján is kaphatott magyarországi javadalmakat (nem számítottuk ide Nándorfehérvárt és Macsót), az első biztos adatok, amelyek a despoták magyarországi birtoklására utalnak, 1411-ből származnak. A despoták javadalmi szórta helyezkedtek el Magyarországon. Köztük Szatmár, Németi, (Satu Mare, Románia) Nagybánya (Baia Mare, Románia) és Felsőbánya (Baia Sprie, Románia) városok is részét képezték egy nagyobb birtoktömbnek Szatmár megyében.⁵ Ez a birtokegyüttes nemcsak nagysága miatt volt értékes, hanem azért is, mert gazdag arany- és ezüstbányákat (*mineris auri et argenti*) is magában foglalt. Ezek a despoták kezére jutottak számos más tartozékkal, illetve adóval, köztük a szatmári kamara jövedelmével együtt.⁶

Sajnos a despoták idejéből nem sok adat áll rendelkezésre a szatmári birtokok igazgatásáról, a meglevők pedig igen-igen hézagosak. Mindezek ellenére van remény arra, hogy halvány képet fessünk a despoták igazgatásáról. Köztudott, hogy a kamara javadalmait és a vámkat a despoták bérbeadták. A bérlők közül többet név szerint is ismerünk, mint például a Babalio családból származó raguzai kereskedőket, Mišetić Vukšát és rokonait.⁷ Egy későbbi büntény adatai szerint a bérleti díj valószínűleg 10 000 forint körül mozgott, vagy akár több is lehetett.⁸ A forrásokból az tűnik ki, hogy a despota nem változtatott a magyar szokásokon. Tárnokmesterének megjelenése a fennmaradt kútfőkben inkább alkalmazkodást mutat a magyar igazgatáshoz, mintsem szakítást azzal.

Mivel a birtokigazgatás a pénzügyekhez kötődik, a források töredékes adatainak egybevetésével a pénzügyi visszaélés történetét fel tudjuk vázolni. Thallóczy Lajos és Áldásy Antal már több mint egy évszázada közzétettek négy okiratot, amelyeket Lazarević István despota adott ki Nándorfehérváron 1417. október 28-án. Ezeket érdemes közelebbről is szemügyre venni. A szerb uralkodó egyik levelében megparancsolta a birtokában levő Szatmár és Németi városok vezetőségének – mivel a királyi *collectából* némely polgártársuk 150 forintot megtartott magának⁹ –, hogy a szóban forgó összeget hajtsák be, és adják át Remetei Péter fia Istvánnak.¹⁰ Második levelében a despota felszólította ugyanazon vá-

⁴ Baranyai (1925–1926) 681–719; Antonović 1992, 15–25.

⁵ Az említett városok mellett ide tartozott még némely falu és pusztá is (Thallóczy – Áldásy 1907, 52–55).

⁶ Ismeretes, hogy Upor István erdélyi püspökkel a despota összetűzésbe keveredett *ratione decime partis tributii*. Mivel a püspök perbe idézte a despota tisztviselőjét, István despota levelet intézett hozzá Krusócról 1417. február 18-án. Arra kérte a püspököt, hogy tisztviselőjét, Remetei Istvánt, akiről még szó esik, ne bántsa, azt ígérve, hogy a királyi udvarban történő találkozásukkor a kérdést mindkettőjük számára előnyösen meg fogják oldani (Thallóczy – Áldásy 1907, 59).

⁷ Kalić 1976, 71–83.

⁸ Kumorovitz 1987, 184–187; Pohl 1967–1968, 43–56. Régebbi irodalomra támaszkodva a despoták igazgatási idejét Nagybanán Balogh Béla és Oszóczki Kálmán nagyon sötét színekben festette le (Balogh – Oszóczki 2001, 9–10; Krstić 2015a, 237–252). Az említett perrel foglalkozott még Gyöngösi Márton is (Gyöngösi 2016, 343).

⁹ Ez az adat azt mutatja, hogy a despota hajtotta be javadalmain a királyi *collectát*, ami földsúri feladat volt. További kutatások szükségesek ahhoz, hogy meg lehessen állapítani, a szóban forgó *collecta* rendkívüli vagy a városoktól a királynak járó adót jelentette-e.

¹⁰ Thallóczy – Áldásy 1907, 61. Remetei Péter fia István az egykori Bolgár bánóság bánjának fia. Temes és Krassó megyékben feküdtek birtokai, és valószínűleg ez is közrejátszhatott, amikor Remetei a despota szolgálatába állt. A szerb történészek Lazarević István szolgálatában kamarásként is tekin-

rosok hatóságait, hogy a hozzájuk küldött és már említett Remeteinek – akit tárnokmesterének nevezett – mindenben adjanak hitelt, és engedelmeskedjenek neki.¹¹ Ugyanazon a napon a despota egy újabb levelével megparancsolta a szatmári és a németi polgároknak, hogy Remetei Istvánnak – akit igazságot szolgáltatni küldött hozzájuk – legyenek a segítségére.¹² Ugyanekkor Lazarević István meghagyta Nagybánya város hatóságának, hogy ne akadályozzák Remetei Istvánt vagy annak embereit Ábrahám fia Miklós (*Nicolaus filius Abrache*) szatmári polgár javainak elkobzásában.¹³

Az említett oklevelek egy-egy mozzanatot örökítettek meg a despoták szatmári birtokainak igazgatástörténetéből, valamint mindennapjaiból. Jóllehet ezek a dokumentumok korábban nem kerültek el a kutatók figyelmét, a szakemberek ezeket a forrásokat általában külön-külön elemezték. Ennek megfelelően csupán részkövetkeztetéseket tudtak levonni belőlük. Véleményünk szerint további források bevonásával pontosabb képet kaphatunk, és az is egyértelművé válik, hogy a despota levelei egy és ugyanazon esetre vonatkoznak.

Összekötő kapocsként nagy segítséget nyújt egy Szatmáron 1417. július 23-án kelt okmány, amelyben az áll, hogy Borus Balázs (*Blasius Borus*), Orus (Orosz?) György (*Georgius Orus*), Bereck kovács (*Brictius faber*), annak fia Demeter (*Demetrius filius eiusdem*), Fodor András (*Andreas Fodor*), Valay Gergely (*Gregorius Valay*), Cseke János (*Johannes Cheke*), László fia János (*Johannes filius Ladislai*), Kencsel Miklós (*Nicolaus Kenchel*), Péter fia Benedek (*Benedictus Petri*), György szücs (*Georgius pellifex*), Poch Tamás (*Thomas Poch*), Mihály mészáros (*Michael carnifex*), Gengip Ferenc (*Franciscus Gengip*), Miklós fia István (*Stephanus Nicolai*), Tamás kerékgyártó (*Thomas curripator*), Lőrinc fia István (*Stephanus [filius] Laurencii*), Purkoláb Jakab (*Jacobus Purkolab*), Nyakas Jakab (*Jacobus Nyacas*), Muscus Lőrinc (*Laurencius Muscus*), Almás Miklós (*Nicolaus Almas*), Gyülvézi János (*Johannes Gylvezy*), Kalocs Ferenc (*Franciscus Kaloch*), Verner László (*Ladislau Verner*) és György deák Németiből (*Georgius literatus de Nempty*) tizenkét szatmári [esküdttel] (*et duodecem de Zothmar*)¹⁴ egyetemben nyugtázzák, hogy Ábrahám fia Miklós bíró és Nemes Ferenc esküdt a despota által a városra kirótt földesúri adóról szóló lajstromokat rendben átadták nekik.¹⁵ Leszámítva azt, hogy a nyugta betekintést nyújt a városban található foglalkozások körébe, illetve a polgárok etnikai összetételébe, megtudjuk, hogy Ábrahám fia Miklós bíró adóbehajtásban is részt vett, ami a szokásos bírói feladatok közé tartozott.¹⁶ Valószínű, hogy a várostól a királynak járó pénz kezelését is ő látta

tenek rá, birtokkezelő *comes* volt, katonáskodott, kísérte a despotánál vendégeskedő mestereket, és a pénzverde körül is előkerül a neve, bár nem valószínű, hogy pénzverő volt, ahogyan azt Vujadin Ivanišević feltételezi. Macedóniai Katalinnal való házasságából öt fia született. Halálának ideje valamikor 1421 vége és 1424. március 17. közé tehető (Pesty 1882, 155, 295; Ortway – Pesty 1896, 566, 580–581; Borsa – C. Tóth 2003, 141, 161; Krstić 2015b 198–199, 5-ös számú jegyzet; Neumann – C. Tóth 2008, 145; Engel 1996, 35, 497; Ivanišević 2001, 189; Ivanišević 2011, 423).

¹¹ Thallóczy – Áldásy 1907, 62.

¹² Thallóczy – Áldásy 1907, 63–64.

¹³ Az okirat világosan rámutat, hogy a szóban forgó egyén nemcsak szatmári polgár volt, hanem Nagybányán is javakkal bíró személy (Thallóczy – Áldásy 1907, 62–63; Gyöngyösi 2016, 342).

¹⁴ Maksay azt állítja, hogy ebben az időben az adóbehajtást a két város hivatalai közösen felügyelték (Maksay 1940, 70). Lakatos Bálint az oklevélben felsoroltakat Szatmár város külső tanácsának tagjaként valószínűsíti. Nem kizárt, hogy a személyek Németi város tisztviselői voltak (Lakatos 2019, 543).

¹⁵ DL 53 952; Mályusz – Borsa 1999, 227–228; Lakatos 2019, 541.

¹⁶ Lakatos 2019, 45.

el. Ezek szerint nagybányai vagyonek Kobzása szorosan kapcsolódik az adószedésben betöltött szerepéhez, s bűne a pénz kezelésében lehetett. Összekapcsolva ezt a megállapítást a 150 forintos hátralékkal a királyi *collectából*, amelyet a despota levele említ, nagy valószínűséggel állítható, hogy a hiányt a bíró, Ábrahám fia Miklós idézhette elő néhány polgártársával. Ezek a tettestársak talán adószedők lehettek (a despota levele rossz embereknek nevezi őket, akik a közösség ellen munkálkodnak). Remetei István tárnokmester azt a megbízást kapta a szerb uralkodótól, hogy ítélkezzen a város peres ügyeiben, ahogyan az a tárnoki szék előtt volt szokásos (*juxta consuetudinem et modum tavernicorum*), ugyanakkor pedig üljön igazságot a visszaélésben résztvevő személyek felett is. A despota a város szokásaiban jártas embereket rendelt mellé segítőül,¹⁷ hogy járjanak a bűnösökkel úgy el, ahogyan azt a magyar törvény és a királyság szokása megköveteli.

Arra, hogy később mi történt, egy keltezetlen levél ad némi útbaigazítást. Remetei István Remetéről (a Bãrzava völgyében, északra Berzoviától) üzent Szatmár és Németi város közösségének, hogy elküldi hozzájuk familiárisát, Zéthásnak nevezett Miklóst (*Nicolaum dictum Zethas*), és megparancsolta, hogy adják át neki a hiányzó pénzt.¹⁸ Mivel Remetei 150 forintot követelt azoktól a városoktól (még hozzá a levélben is *collectának* nevezi a hiányzó pénzt), amelyek adójából ugyannyi hiányzott, a levél bizonyára a szatmári pénzvisszaéléshez kötődik. Lehetséges, hogy Ozorai Pipó 1417. november 22-én Temes és Krassó megye hatóságának kiadott oklevele, amely elnapolta Remetei pereit – mivel ő a despota szolgálatában tevékenykedik –, ugyanerre az esetre vezethető vissza.¹⁹ Ha ez a feltevés helyes, akkor Remetei István még november végén is a pénz behajtásával és a tettesek felelősségre vonásával foglalkozott, vagyis további bonyodalmak feltételezhetők.

Hogy miként végződött az eset, azt sajnos nem tudni. Mivel a későbbi forrásokban nincs említés róla, elképzelhető, hogy a dolog a despota akarata szerint oldódott meg. Ábrahám fia Miklós további sorsa szintén ismeretlen. Annyi bizonyos, hogy elérte a büntetés. Mivel már 1417 októberében – mielőtt a despota elküldte volna Remetei Istvánt Szatmárba – nem szerepel bíróként, csak polgárként bukkan fel a forrásokban, bizonyos, hogy megfosztották a hivatalától. Emellett pedig jószágvesztést szenvedett el.

Ugyan a középkori Magyarországon nem voltak gyakoriak a pénzügyi visszaélések, azt nem lehet mondani, hogy nem történt ilyen. Szemléletesen bizonyítja ezt Pozsony város bírájának, Rauchenwarter Ulrichnak az esete. Rauchenwarter három ízben volt bíró (1396–1399, 1401–1406, 1407–1412).²⁰ Szolgálati ideje alatt nem kevés visszaélést követett el, de Zsigmond király pénzigényét mindig ki tudta elégíteni. Ez pedig hosszú ideig védelmet biztosított a számára.²¹ Részben ő maga adott kölcsönt a királynak, részben kölcsönöket szerzett a város nevében, ám ezzel eladósította Pozsonyt. Idővel nagyon megugrott a pénzhány a városi kasszában, s a deficit elérte a 13 000 forintot.²² A polgárok ekkor már meg-

¹⁷ Ez méginkább érthetővé válik, ha tudjuk, hogy a helyi szokásjog nagy súllyal esett latba Magyarországon (Lakatos 2019, 40).

¹⁸ DL 48 225; Mályusz – Borsa 1999, 306.

¹⁹ DL 53 974; Ortvy – Pesty 1896, 539–540; Thallóczy – Áldásy 1907, 64; Mályusz – Borsa 1999, 328.

²⁰ Majorossy 2015, 454–465. Rauchenwarter Ulrich tevékenységére és visszaéléseire lásd Szűcs 1955, 295–304.

²¹ Skorka 2009, 44. Külön köszönöm Dr. Almási Tibornak, Dr. Hunyadi Zsoltnak és Dr. Weisz Boglárkának, hogy felhívták figyelmemet erre az értekezésre.

²² Skorka 2009, 58.

elégtették Rauchenwarter magatartását. Miután sikertelenül izgatta a szegényebb polgárokat a város vezetése ellen, Nagyszombatba menekült. Ám a felelősségre vonást nem tudta elkerülni: a pozsonyi városi tanács ítélkezett felette, s bebörtönözték. A halál is itt érte.²³

Egy másik példa Esztergommal kapcsolatos. Zsigmond király 1417. augusztus 29-én felszólította a város bíróját és esküdteit, hogy fizessék ki János érseknek azt az évi 400 forintot kitevő *collectát*, ami tőlük a királyi *fiscus*nak jár. Ezt ugyanis az uralkodó korábban az érseknek adományozta, ám ezt az összeget az esztergomiak évek óta nem fizették meg.²⁴

Abból a lajstromból, amelyet Pál fia Miklós írt össze 1372-ben a temesvári királyi uradalom kiadásairól és bevételeiről, megtudjuk, hogy Temesvárnak és Mezősomlyónak évi szintén 400 forintot kellett fizetnie, amelyből azonban csak 86 forint folyt be. Jóllehet ez az eset sokkalta korábbi – ráadásul az sem biztos, hogy visszaélésről van szó –, annyit azért látni lehet, hogy az elvárt és a ténylegesen beszedett jövedelem között számottevő eltérés volt.²⁵

Az elmondottak alapján megállapítható: a középkori városi településeken is előfordultak pénzügyi szabálytalanságok és visszaélések.²⁶ Ez alól a despota birtokában levő települések sem képeztek kivételt. A felsorolt okiratokból kiolvasható, hogy Ábrahám fia Miklós bíró hűtlenül járt el az adóösszeírás során. Emiatt István despota 150 forintnyi kárt szenvedett.²⁷ Amikor ez kiderült, a despota kiküldte tárnokmesterét, Remetei Péter fia Istvánt, hogy a tárnoki szék elé tartozó ügyekben tegyen igazságot, találja meg a visszaélést elkövetőket, és hajtsa be a hiányzó pénzt. Remetei erre a szolgálatra familiárisát, Zethás Miklóst szemelte ki és küldte el. A despota vagyonekobjásra ítélte Ábrahám fia Miklóst, továbbá megparancsolta Nagybánya város hatóságának, hogy ne álljon ellen az intézkedésnek. Mivel a bíró valószínűleg nem egymaga járt el, István despota nyomozást rendelt el. Ehhez a helyi jogszokásokat ismerő polgárokat is segítségül hívta.

Bibliográfia

Források

DL = Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Levéltár. Budapest.

Borsa – C. Tóth 2003 = Borsa I. – C. Tóth N. (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár (1421)*. VIII. Budapest.

Kumorovitz 1987 = Kumorovitz L. B. (szerk.): *Budapest történetének okleveles emlékei (1382–1439)*. III/2. Budapest.

Krstić 2015b = Krstić, A.: Dva neobjavljena latinska pisma despota Stefana Lazarevića. *Inicijal* 3: 197–209.

²³ Skorka 2007, 450–451; Skorka 2009, 59.

²⁴ Mályusz – Borsa 1999, 257–258. Ennek köze lehetett a polgároknak az érsek alávétő törekvései elleni harcához (Mályusz 1984, 151).

²⁵ A fenti adatokat Dr. Petrovics Istvánnak köszönöm. Engel 1982, 919; Petrovics 2008, 12–13. További példákat lásd Lakatos 2019, 53.

²⁶ A visszaélések elkövetésére gyakran a bírói feladatok elvégzéséhez szükséges kiadások adtak indítást, és e tekintetben a földesúr távolléte sem volt kevésbé elhanyagolható tényező (Lakatos 2019, 53).

²⁷ Maksay ebben a despota igazgatásával szembeni ellenállást lát (Maksay 1940, 40). Ezt az állítást a források fényében sem elfogadni, sem cáfolni nem lehet.

- Lakatos 2019 = Lakatos B.: *Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon, 1301–1526*. Budapest.
- Mályusz – Borsa 1999 = Mályusz E. – Borsa I. (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár (1417–1418)*. VI. Budapest.
- Neumann – C. Tóth 2008 = Neumann T. – C. Tóth N. (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár (1424)*. XI. Budapest.
- Ortvay – Pesty 1896 = Ortvay T. – Pesty F. (szerk.): *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez (1183–1430)*. I. Pozsony.
- Pesty 1882 = Pesty F.: *Krassó vármegye története. Oklevéltár*. III. Budapest.
- Thallóczy – Áldásy 1907 = Thallóczy L. – Áldásy A. (szerk.): *Magyarország melléktartományainak oklevéltára. II. A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*. Budapest.

Szakirodalom

- Antonović 1992 = Antonović, M.: Despot Stefan Lazarević i Zmajev red. *Istorijski glasnik* 1–2: 15–25.
- Balogh – Oszóczki 2001 = Balogh B. – Oszóczki K.: *Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt*. Miskolc–Rudabánya.
- Baranyai 1925–1926 = Baranyai B.: Zsigmond király ú. n. Sárkány-rendje. Adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez. *Századok* 59–60: 681–719.
- Engel 1982 = Engel P.: Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyok kormányzati rendszeréről. *Századok* 116: 880–922.
- Engel 1996 = Engel P.: *Magyarország világi archontológiája*. I–II. Budapest.
- Gyöngyösi 2016 = Gyöngyösi M.: Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon. *Századok* 150: 341–368.
- Inladžik 1974 = Inaldžik, H.: *Osmansko carstvo. Klasično doba 1300–1600*. Beograd.
- Ivanišević 2001 = Ivanišević, V.: *Novčarstvo srednjovekovne Srbije*. Beograd.
- Ivanišević 2011 = Ivanišević, V.: Novac despota Đurđa Brankovića. In: *Pad Srpske despotovine 1459. godine*. Ur. Spremić, M. Beograd, 417–428.
- Kalić 1976 = Kalić, J.: Carinici despota Stefana Lazarevića u Ugarskoj. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu* 12/1: 71–83.
- ISN 1982 = Kalić, J. (ur.): *Istorija srpskog naroda*. II. *Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537)*. Beograd.
- Kalić 2012 = Kalić, J.: *Srbi u poznom srednjem veku*. Beograd.
- Krstić 2015a = Krstić, A.: Despot Đurađ Vuković i zakup komore u Nađbanji. *Istorijski časopis* 64: 237–252.
- Majorossy 2015 = Majorossy J.: Egy határ menti szabad királyi város középkori igazgatásának vázlatos története (Tanulmány egy készülő pozsonyi archontológiai kötet elé). *Történelmi Szemle* 57: 441–470.
- Maksay 1940 = Maksay F.: *A középkori Szatmár vármegye*. Budapest.
- Mályusz 1984 = Mályusz E.: *Zsigmond király uralma Magyarországon (1387–1437)*. Budapest.
- Petrovics 2008 = Petrovics I.: *A középkori Temesvár. Fejezetek a Bega-parti város 1552 előtti történetéből*. (Capitulum 4.) Szeged.

-
- Pohl 1967–1968 = Pohl A.: Zsigmond király pénzverése (1387–1437). *Numizmatikai Közlöny* 66–67: 43–56.
- Skorka 2007 = Skorka R.: Egy középkori emlékirat kutatási lehetőségei. In: *Diszciplínák határain innen és túl.* (Fiatal kutatók fóruma 2.) Szerk. Balogh M. Budapest, 447–465.
- Skorka 2009 = Skorka R.: *A kalandor krónikás. Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról.* Budapest (MS PhD disszertáció).
- Szűcs 1955* = Szűcs J.: *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon.* Budapest.
- Vaten 2002 = Vaten, N.: Uspon Osmanlija (1362–1451). In: *Istorija Osmanskog carstva.* Ur. Mantran, R. Beograd, 38–93.
- Veselinović 2006 = Veselinović, A.: *Država srpskih despota.* Beograd.